

А. Кащенко

Запорожская слава

**Москва
«Книга по Требованию»**

УДК 93
ББК 63.3
А11

A11 **А. Кащенко**
Запорожская слава / А. Кащенко – М.: Книга по Требованию, 2020. – 86 с.

ISBN 978-5-517-98801-0

ISBN 978-5-517-98801-0

© Издание на русском языке, оформление
«YOYO Media», 2020

© Издание на русском языке, оцифровка,
«Книга по Требованию», 2020

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг – не самое лучшее решение для восстановления текста в его первоизданном виде, однако, наша цель – вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания – решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.



Серия Книжный Ренессанс

www.samizday.ru/reprint

Старість, що вже притрусилася “оселедець” славного запорожця сніговою порошкою, не перепиняла йому військової праці, і він гарцював на своєму сивому коні поруч з молодиками, витолочуючи копитами запорожських коней татарські степи і добуваючи вічну славу козацтву і всій Україні.

За часів славного кошового Сірка, та за гетьмана на чигиринського Дорошенка, недалеко від значного города Умань у селі Рясно помереженому зеленими садками, жила удова козака Чміля, Пріська, з дочкою Санькою. Пріська зосталася після чоловіка ще молодою, але заміж не пішла, а господарювала сама біля свого хазяйства та росила, як квіточку, дочку Саню, яка зосталася після батька на десятому році.

Минуло шість років, і Санька виросла і розквітчалася дівочою красою. Моторно працює вона весь день, допомагаючи матері, а у вечері весело співає з подругами на вулиці пісенні. грає у гуси, у горідуба і, мов метелик, крутиться по меж молодью... А тут почав уже задивлятися на неї бравий парубок з їхнього ж села, Гриць Зачепа.

Що далі, то все частіш Грицько біля Саньки, та все пильніш зазирає їй у вічі, а Салька з того погляду мліє, ... і любо їй те... і Грицька вона не цурається.

Одного вечера, як парубки з дівчатами грали на леваді у горідуба, Санька, тікаючи від Грицька, забігла аж за куці, але Грицькові того тільки було й треба: він піймав її там, міцно стушив у обіймах та й поцілував. Палахнуло з того серце дівчини коханням і через кілька днів обіцялася вона Грицькові стати за дружину, а через два тижні після того подавала їй рушники.

Любо та тихо кохалися молодята, Санька і Грицько, не терплячи дожидаючись Покрови, коли мали спаруватися на віки... Але не так склалося як жадалося: насунулося несподіване лихо і згубило їхню долю... Набігла на Україну татарська орда, та так набігла з зненацька, що не тільки по селах, а навіть і в самій Умані не встигли люди ані узброїтись, ані поховатись, і поки почули про орду, то вже їхні оселі полум'ям понялися.

Зачувши на селі гвалт і побачивши татар, Грицько Зачена вхопив батькову шаблю і кинувся до хати своєї милої, але там уже господарювали не вірні.

Ватажок того загону, що набіг на село, бравий, молодий татарин. Джумалі Ага, на очах Грицька, мов хижка шуліка, вхопив йому миду, його мале п'яку Саню, і скрутив їй за спину руки.

Грицько бачив, як нещасна Саньцина мати зубами, мов вовчиця, вкусила певірного за руку, але не встиг він до їх доскочити, як мати лежала вже долі мертва, а Саньку Джумалі Ага держав зомлілу у обіймах. Лютою звірюкою кинувся був Грицько на бусурмена, але того захистила ціла купа татар з голами шаблями.

Бачучи свою миду у руках бусурмена, Грицько був байдужий до того, скільки навколо неї всорігів. В його голові не вставало питання про те, чи зможе він дин що зробити, чи може тільки зашпашити свою волю, або поляже труном... Він почув тільки, що треба спускати гохану дівчину. Це почути дало йому надзвичайну силу, і він, махнувши двома важкою шаблями, зняв голови двом певірним, але тут його вхонили з заду за ноги, завалили на землю і надавили так, що йому забільо дух.

Грицько почувив вже не скоро і то від гострого болю. Це його били батогами, щоб він уставав;

але встати йому не було легко, бо його руки були вкручені за шию і звязані.

“Боже мій, де Саня?” було першою Грицьковою думкою.... Спромогшиє піднестись, він озирнув ся навкруги.

Але милої його вже не було поблизу. Він тільки бачив, як посеред полум'я і крові татари ловили людей, що мигнулили ся мов вівці по кошарі. Хто оборонив ся, того вбивали, а хто не мав чим оборонятись, того вязали і батогамн гнали на майдан. Дівчат і молодниць всіх вязали і виводили у другий бік за село.

Не багато ще минуло часу, і на тім місці, де помеж зетіми садками жовтіли солом'яні стріхи, хат, зостали ся тільки роззявлені печі та підійшли ся від їх у гору чорні димарі. помеж тими руйнама, по вулицях і дворищах валяли ся порізані та замордовані люде, та де-не-де тпнялися старі, нікому не потрібні діди та баби.

Через годину Санька у гурті з десятима иншими дівчатами бігла по стени за конем Джумалі Аги, привязана до сідла довгою сирницею. Поруч бігли гурти полонянок і полоняників за другими татарами, а щоб яснр, як звали татари живу добычу, не дуже заважив коней, позад всякої купи їхав татарин і підганяв полоняників по плечах довгим батогом. Все поле, скільки оком глянь, було вкрите такими гуртами, і що далі вони бігли, то полоняників все більшало.

Так гнали Саньку півдня. Ноженята її хоч і були обуті в черевики, але змулили ся в кров: по литках обідраних бодяками, точила ся мазка, покроплюючи степову траву; на спині і плечах її сорочка теж червопіла від крові, що випилювала після кожного стьобка батогом. У роті дівчини запекла ся смага, а рожеві губоньки почорніли і по-

репались.... Проте Санька не почувала всього того, бо мука серця пекла її дужче, ніж боліло тіло.

“Чому не вбили мене разом з матір’ю?” плакала ся дівчина. “За що мушу погібати без родини і без милого, на чужій стороні, у тяжкій неволі?”

В серці дівчини стояло все одне питання: чи живий її милий і де він? З цим питанням звертала ся вона і до сонця, що все те бачило з неба, і до орла, що високо кружляв пошід хмарою, і до вітру що подихав на неї теплом... але ні звідки одмови не було.

А тим часом милий її так саме біг, як і вона; у його вже по плечах червоніла мазка, як і в неї. Ще не давно він був зовсім близько від своєї милої тепер же їх одрізняв уже цілий кряж, бо чоловічий ясир гнали прудчіш, ніж жіночий.

“Боже мій! невже я ніколи більше його не побачу?” вдарило питання в Саньчине серце.... І так здавило те питання її серце розпукою, що вона впала зомліла на землю.

Але орда поспішала. Набравши стільки полоянників, вона була вже не гожа до бою, а козацькі коні прудкі і де були зараз козак, того татари не знали. Була чутка, що в Криму, що Дорошенко беть ся аж по той бік Дніпра з Москалями, деж був Сірко з запорожцями, про те і в Криму не було звістки.

Орда поспішалась і гаятись було ніколи.. І от уже лягнув довгий батіг татарина, щоб підвести зомлілу дівчину, але тут саме поглянув назад Джумалі Ага і спинив підняту вже руку ката.

Джумалі Ага вже не вперше обертався в сідлі до своїх полонянок, придивлюючись до їхньої вроди, і його дивувала чорнява, кароока струнка Санька; її ж невимовне горе і роспука пройняли на

віть і його дике серце. Через це бачучи дівчину зомлілою, він одв'язав її од сідла і посадовив поперед себе на коня.

Так, держачи молоду дівчину за стан, віз татарин Саньку розлогими степами до рідного йому Криму. І що далі, то дужче вабило Джумалі до цієї дівчини і він, сам того не помічаючи, все міцніш притуляв до себе її теплий дівочий стан.

Але Саньці рука бусурмена, що горнула її до себе, здавалася холодною гадюкою. Вона знала, що він — лихий розлучник, і почувати біля себе його тіло їй було важче, ніж бігти поміж колючими бодяками. Молода дівчина помічала, що татарина вабить до неї, і її брав жах, що вона не оборонена, скоро буде у його волі.

II.

Так гнали невольників до Дніпра, де татарам треба було перевозитись на їхню сторону.

Орда боялася йти степами на Кизи-Кермень, ¹⁾ де у татар був добрий перевіз, бо тим шляхом доводилося б прямувати недалеко від Запорожської Січі, що було небезпечно. Через те татарський ватажок вирішив перевезтись через Дніпро, на Кримську сторону, вище Січі, щоб тоді вже йти лівим берегом безпечно і не поспішаючись. З ціми думками прстувала орда до того місця на Дніпрі, де недалеко правого берегу лежить Манастирський острів, а у березі до наших часів уже виріс город Катеринослав.

Прудко тут линули води старого Дніпра, обмиваючи скелі вкритого дубом і вербами острову, що бачив на собі чимало вже народів. Бачив він

¹⁾ Турецька фортеця, де тепер город Береслав в Таврії

Скифів, Половнів і Печенігів; бачив Святослава, князя київського, українського; бачив славних гетьманів козацьких: Дашкевича, Байду і Сагайдачного і бідну сірому, що тікала з України на Запорожжя. Всім їм Манастирський острів давав безпешне місто на спочинок і сушняку з свого лісу, щоб зварити вечерю.

Від цього острову Дніпро прямує до високих піскуватих кучург стародавнього міста Огрині, де з рудими Дніпровськими хвилями збігають ся білі, немов би молодші, води річки Самарі.

Щокли дотягли татарп замордованній і знеслепній жіночій яспр до цього міста, більша половина орди з чоловічим яспрем вже два дні була у березі, біля Манастирського острову. Татарп збирали тут берегами, де знаходили рибацькі байдаки, вирубали з колод каюки і вязали плотп, щоб завтра почати перевозитись на той бік.

Але орел України, січовий Батько Сірко, не дрімав. Не дурно всі вважали його за великого характерника. Якась невідома сила дала йому звістки не тільки про те, що орда набігла на Україну, але й про те, що вона буде вертатись не на Кизп-Кермень, як найбільше бувало, а на Огринь... І вже Сірка мов той вовк підкрадав ся до того міста.

Коповий запорожський Сірко не любив брати у походп великого війська, кажучп, що у війні не той промагає, у кого більше війська, а той, у кого військо жвавійше і храбріше, а сам ватажок знає, що робить. І от тепер, коли татарп лагодились до переправи, Сірко з двома тисячами січо

виків перевіз ся у порогах на лівий бік Дніпра і уже сів біля Огрени, у лісі, на Кінському острові, що межив ся з Огринью невеличкою протокою. З цього міста він стежив за всякими порухами ворогів.

Всієї орди було тут тисяч двадцять і не менш того було з нею полонянників. Три дні стояла орда біля Манастирського острова, а рано четвертого дні сріблястий Дніпро зачорнів від плотів і байдаків, що чорною хмарою сунули ся від острова до Огрени.

Першого дня перевезли татари тисяч п'ять орди і вона отаборилась недалеко від берегу, на піскуватих кучугурах Огрени. Сірко бачив те і розглядав у ночі, як і де стоїть татарська варта, але козаків не рушив з міста, бо не прийшов ще до того час.

Другого дня почала орда перевозити невольників і за день перевезла їх теж тисяч з п'ять.

Знову не рушить ся Сірко з міста, хоч де-які, молодчі, козаки, й гомоніли поміж себе, що розумніш би було вирізати цю орду зараз, ніж сидіти у лісі, поки орди перейде на цей бік стільки, що її й не здолаєш.

“Ой, батьку!” озваєсь до кошового один зовсім ще молодий козак, “перевезуть завтра татари ще сюди війська.”

Сірко одразу вгадав, що молодому козакові боязко счешитися з великою сплою бусурменів на смертельну січу, бо незвкла ще його рука різати людей, незвкла і душа його мати своє істнован-

ня за ніщо, але він не виявляв своєї зневаги до лежкодухого і тільки очі його, що зорили з під рясних синих брів, наче ухмільяли ся на промову козака.

—А перевезуть, сину, перевезуть!—одповів спокійно Сірко, виїмаючи з рота люльку, —а тищо думаєш?—

“Та наче дуже їх тоді буде багато!” одмовив козак, не дивлячись кошовому в вічі.

Сидячи на вивернутому з корнем вихорем дубі, Сірко спокійно смоктав свою люльку, наче зовсім не вважаючи на те, що за дві верстви від його стояло вороже військо.

— А ти чого ж, сину, сюди прийшов?—спитав він козака.—Чи галушки їсти з татарами, та боїшся, що на всі нестане,коли бусурменів буде багато, чи може їх бити?—

“А вжеж бити!” одмовив козак зовсім уже винувато.

—А коли бити, то тобі зручніш буде, коли ворогів побільшає... більше й переб'єш!—

Після такої отповіді козак не знав уже, куди сховати очі і швидше, заховався поміж купками товариства.

На третій день на кучугури справді переїхало ще п'ять тисяч орди, а на четвертий—стільки ж невольників. Наближився п'ятий день, і Сірко сам став трохи неспокійним, не знаючи, що тепер повезуть татари. Як що орду, думав він, то йому трудно буде здолати п'ятнадцять тисяч ворогів, як же невольників, то він впрятує земляків аж на

п'ять тисяч душ більше, ніж змігби вирятувати сього дні. Сірко покладав так, що орда більше боїться погоні з заду, а ніж сподівається спіткати козаків на лівому боці Дніпра, і через те завтра перевозити ме не військо а невольників.

Сірко й на сей раз, як і завжди, вгадав думки ворогів. На п'ятий день татари справді перевезли ще п'ять тисяч невольників.

Тут на кучугурах був уже і Грицько Зачепа; Санька ж, ще прибула пізніше, zostавалася на лихо, на тім боці.

Не стерпучі муки приймали невольники. Скручені за спиною руки їх потерпли і були не чулі, Ретязі переїли тіло мало не до кости і через те долоні і пучки у всіх посиніли і набрякли, мов колоди. Ноги були позбивані і змулені у кров, а спина вкрилася від батогів кривавим струпом.

Такий був і Грицько. На одній з кочегур, недалеко від берегу, він лежав на піску поруч з другими невольниками, уставивши очі у високе темне, північне небо, що дивилося на його безліч'ю променистих зірок, тих самих зірок, що були і там, де він був вільним, на Україні, під Уманю.

“Вони всі тут”, казав собі Грицько. “Всі, що тільки недавно дивились на нас з милою, коли ми у двоє сиділи під вербою рідного села! А ось і волосожар, що його все Саня звала своїм. Тільки однієї зірки не має: не має моєї зірки, моєї милої дівчини!))

“Боже милосердний”! питав далі Грицько: “невже всьому край? Невже я не побачу бі-

льше своєї милої? Невже не побачу рідної України? Невже ти, Боже, не зглянешся на нас безсчастлих і не даси нам порятунку? Завіщо ж ми мусимо загинати?”

І нестерпуча жалоба волі обхопила душу козака,

“Брате!” прошепотів він до полонянника, що лежав поруч. “Роз’яж мені ретязі або перегризи, — я хочу втікти!”

—Заріжуть, брате!

“Краще смерть, ніж зланеволя!”

І товариші перегризли один одному ремінці, що переїдали їхнє тіло.

От руки уже роз’язані,.. але вони не слухаються, вони мов мертві. Козаки ростирають собі руки лежучи, щоб ніхто не наглядів... А табір спить. Не чує нікого... Тільки вітрець шелестить по шелягах червоною таволгою та інколи вирветься з душі невестинка стогін покучої муги.

Але що за галас і кінське топіння зачулося від лісу? То вихором летить Сірко з січовиками на поспулий татарський табір і несе з собою тим, що були вільні, смерть, а тим, що приймали муку, радісну волю.

Деякі з вартових татар хоч і вепили стреляти, щоб дати табору звістку проворога, але було пізно: січовики вже вскочили у табір і настали на татар на свої довгі синці.

“Слава тобі, Боже,—налі!” скрикнули полонянники і почали один одному роз’язувати руки.